

Nieuwsbrief nr. 2
februari 2014

Marten Zwaagstra eind jaren dertig bij bouwtoezicht, met rekenlineaal. FOTO UIT BESPROKEN BOEK

Stichting Luchtwachttoeren 701 Warfhuizen

Vaart Oostzijde 13

9963 PM Warfhuizen

tel: 0595-572145

Rabobank NL80 RABO 160 0772 30

info@luchtwachttoerenwarfhuizen.nl

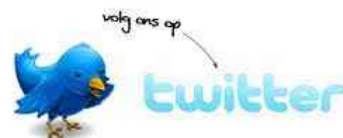
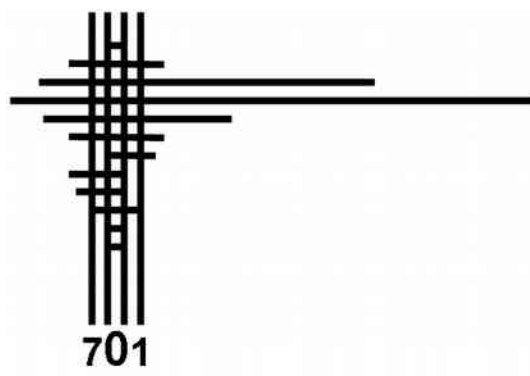
www.luchtwachttoerenwarfhuizen.nl

ANBI ingeschreven onder nr. 51480220 KvK Groningen

Minimale jaarlijkse donatie:

particulieren € 15,=

bedrijven en instellingen € 30,=

@Luchtwachttoeren

Alle bijdragen in dit nummer zijn geschreven door de bestuursleden. Heeft u suggesties voor een volgend nummer, neem dan gerust contact met ons op!

Wij worden gesteund door:

Rabobank

Mijlpalen

Het is al weer enige tijd geleden dat de vorige nieuwsbrief verscheen. Dat u nu weer een exemplaar onder ogen heeft, komt door het feit dat we best veel te vertellen hebben. Als eerste is het fijn dat we kunnen melden dat we een bijdrage hebben gekregen van de Dienst Landelijk Gebied (onderdeel van de Provincie Groningen), de Gemeente De Marne en Het Groninger Landschap om een haalbaarheids-onderzoek uit te laten voeren. In totaal gaat het om een bedrag van € 10.000,=. Momenteel is Frits Schuitemaker druk voor de stichting. Frits is specialist in fondswerving en genereert een rapport waarmee wij vol aan de slag kunnen. We zijn begonnen met een brainstorm-sessie waarover u elders in dit nummer leest. Voor 1 april komt Frits met een uitgebreid verslag. We gaan in de volgende nieuwsbrief hierover uitgebreid berichten, maar we kunnen wel al verklappen dat we steeds enthousiaster worden over de mogelijkheden die we ontdekken!

We zijn heel blij dat Het Groninger Landschap in principe bereid is de toren te gaan beheren als hij is opgeknapt. Dat is om meerdere redenen een goede zaak. Natuurlijk vinden wij het fijn als het beheer van de toren geregeld is. Maar niet alleen wij vinden dat fijn: ook potentiële geldschieters zullen dit een goede ontwikkeling vinden. Overigens staat er in de winteruitgave van *Golden Raand*, het blad van Het Groninger Landschap, veel te lezen over militair erfgoed. Onze toren krijgt er ruim aandacht.

NL Doet

Op 22 maart gaan we in het kader van NL Doet in samenwerking met Landschapsbeheer Groningen het terrein rond te toren onderhouden. Een definitief groenplan hebben we nog niet, maar we moeten wel wat hout en puin opruimen. Overigens beperken we het werk wel: we willen dat het terrein een plek houdt voor alles wat er kruipt en vliegt! Met een paar sterke vrijwilligers willen we een groot informatiebord plaatsen.

Wilt u helpen? Graag! Geef u op op nldoet.nl

Stichting Luchtwachtoren 701 Warfhuizen

Voor onze (potentiële) donateurs

Als u donateur bent, wilt u dan zo vriendelijk zijn uw bijdrage voor 2013 aan ons over te maken onder vermelding van 'donateur'? De minimale bijdrage voor particulieren bedraagt € 15,=. Voor bedrijven en instellingen geldt een bedrag van € 30,-.

Indien u nog geen donateur bent, wilt u dan overwegen dat te worden? U helpt de stichting daar enorm mee.

Brainstorm-middag

Medio december jl. organiseerde het Stichtingsbestuur een brainstorm-sessie.

Aanwezig waren

bestuurders en een ambtenaar van de gemeente, enkele vertegenwoordigers van de provincie, bestuursleden en/of vertegenwoordigers van de Stichtingen Menno van Coehoorn, Groninger Landschap, Marnelandschap, Schoorsteen Melkfabriek Ezinge, Dorpshuis Warfhuizen, Dorpsbelangen Warfhuizen, de luchtwachtgeschiedeniskenner drs. Sandra van Lochem en bestuursleden van de Verenigingen Historische Kring van De Marne en Dorpsbelangen Warfhuizen.

Er is bijzonder geanimeerd en zakelijk relevant gesproken met elkaar. De uitkomsten van het gesprek werden door het gehele gezelschap gedeeld. De belangrijkste zijn:

- het gaat bij de LWT 701 om een landmark op een bijzondere plek, namelijk midden in de oorspronkelijke en nog steeds open ruimte
- pure restauratie en sobere exploitatie verdient de voorkeur boven een alternatieve exploitatie
- een kring van vrijwilligers is nodig en zou misschien in samenwerking met het dorp organisatorisch versterkt kunnen worden
- openstelling t.z.t. misschien vooral in hoogseizoen, in weekends, incidentele activiteiten daargelaten
- historisch verantwoord hek (her)plaatsen
- inhaken op noordelijke evenementen, zoals 'open dagen' van Defensie (in de Marnewaard staat een kazerne), open dagen luchtmachtbasis Leeuwarden
- streef naar een monumentale status
- organiseer een comité van aanbeveling
- denk bij subsidie-aanvragen ook aan onconventionele wegen (die inmiddels al verkend worden, maar vooralsnog begrijpelijkerwijs niet al te open).

Aan het begin van de vergadering hield de sessievoorzitter een korte inleiding waarbij

Stichting Luchtwachtoren 701 Warfhuizen

hij o.a. aanstipte dat de thematiek langzamerhand meer gaat omvatten dan alleen maar de preservering van de toren. Zo is stichting bijvoorbeeld erg geïnteresseerd in het archief van de commandant van de voormalige LWT in Norg, maar een vraag is (als we het kunnen verkrijgen): waar en hoe moet dit onderdak worden gebracht? Later in de vergadering wordt afgesproken dat Sandra van Lochem samen met enkele bestuursleden een bezoek zal brengen aan de huidige eigenaar van het archief en de historische stukken om een en ander te gezamenlijk te overleggen. Voorts kregen de aanwezigen direct al te horen dat er in een vooroverleg met de **Stichting Groninger Landschap** is afgesproken *dat na volledige restauratie het eigendom en beheer van LWT 701 aan het Landschap in eigendom kan worden overgedragen onder nader uit te werken voorwaarden*. Tot die voorwaarden zullen onder meer vallen: afspraken met de Toren-Stichting om bijdragen te blijven leveren als het om vrijwilligerswerk gaat. In dit verband is ook al gesproken over de wenselijkheid om op de een of andere manier het Dorpshuis bij het torengebeuren te betrekken (in het kader van lezingen, festiviteiten enzovoort).

Bouwmeester Marten Zwaagstra

Onlangs kregen we een exemplaar van de Cultuurbijlage van de *Leeuwarder Courant* van 11 oktober 2013. Daarin wijdt architectuurhistoricus Peter Karstkarel een aardig artikel aan de man achter de raatbouw van ook onze uitkijktoren. Het heeft er alle schijn van dat de Friezen goed op weg zijn de geschiedenis van belangrijke provinciegenoten goed te documenteren, zelfs digitaal. Ik geef hierbij een samenvatting van het interessante LC-artikel, dat gebaseerd is op het door de zoon van Marten Zwaagstra (1895-1988) aan *Tresoar* te Leeuwarden geschonken archief van zijn vader.

De vader van Zwaagstra was boer en dorpstimmerman in de buurt van Heerenveen. De jonge Zwaagstra - een van een gezin van zeven kinderen - moest meehelpen in het boerenbedrijf maar was meer geïnteresseerd in timmerwerk. Zodra het kon ging hij naar de net geopende ambachtsschool; hij deed er ook nog de toen bestaande zogenaamde tekenschool bij. Het was aanpoten met de boerderijactiviteiten, veel lopen naar school; kortom: lange dagen. In 1912 haalde hij alle diploma's. Enkele jaren later, met hindernissen door de Eerste Wereldoorlog, haalde hij op de net bestaande MTS te Leeuwarden zijn diploma bouwkunde (de MTS van toen moeten we vergelijken met de HTS van nu; op technisch gebied was er slechts één nog hogere opleiding, en wel in Delft: de Technische Hogeschool, tegenwoordig Technische Universiteit genoemd). Hij maakte tijdens zijn MTS-studie ook kennis met nieuwe kunstzinnige bouwstijlen, zoals het *Bauhaus*. Bovendien rondde hij ook

Stichting Luchtwachtoren 701 Warfhuizen

een studie in de weg- en waterbouw en als betonconstructeur af. (Beton was toen een nieuw algemeen bouw materiaal aan het worden).

Hij werd lid van de Friese Bouwkring, deed aan ontwerp-wedstrijden mee en won diverse prijzen. Diverse ontwerpen van hem leidden tot enkele nu nog bestaande en tot monument verklaarde gebouwen, ook in de sfeer der sociale woningbouw. Een aantal van zijn ontwerpen - hoewel bekroond - bléven ontwerp, vanwege de crisis. Voor zijn vertrek naar Den Haag werkte hij nog als tekenaar en uitvoerder aan de watertoren in Leeuwarden aan de Friese Straatweg; nog steeds een zeer herkenbaar en uniek gebouw. In 1935 leverde hij nog een zeer vernieuwend en visionair plan in voor een aantal woningen annex winkels et cetera à la de *Cité Radieuse* van Le Corbusier. Zelfs alle berekeningen die hij ervoor maakte, wezen op een sluitende exploitatie en lage huren. Door het heersende politiek-economische klimaat werd het nooit gebouwd. Het zou een sleutelmonument in de architectuur geschiedenis zijn geworden, aldus Peter Karstkarel.

Na de Tweede Wereldoorlog nam hij ontslag en begon een eigen architectenbureau. Uit deze tijd (en beïnvloed door bouwstijlen als *Bauhaus* en *De Stijl*) stammen zijn patenten op betonbouwelementen. Met de contacten met de Fa. Schokbeton werden de raatbouwelementen ontwikkeld.. Samen richtten ze de NV Raatbouw op. Dankzij deze bouwwijze kon men, gezien het normale bouwtempo van toen, in recordtijd woningen bouwen. In 10 dagen bijvoorbeeld een hele woning. Het grootste aldus gebouwde object is de kazerne Keizersveer in Raamsdonkveer. Met dezelfde bouwmethode werd ook gebouwd in Afrika. Tussen 1951 en 1955 werden ook nog eens 138 raatbouwtorens gebouwd, waarvan “onze” toren er een is. Dat het revolutionair, snel en tamelijk duurzaam was, weten we intussen.

Peter Karstkarel schreef verscheidene boeken over deze bijzonder architectuur. Ook de torens zijn bijzonder. Degen die meer over Zwaagstra willen weten, kunnen terecht in het digitale archief van *Tresoar*. Even Googelen en je vind het zo, met plaatjes en tekeningen.

Tekening uit De Herkenning

Stichting Luchtwachtoren 701 Warfhuizen

Luchtwachtoren 701 in de lucht!

Wat kun je doen met een Luchtwachtoren die voorlopig nog slechts raatbouw staat te wezen? In de aanloop naar herstel denken we al na over wat voor activiteiten er in en rond de toren te organiseren zijn als hij een keer helemaal opgeknapt is. Hoe en wat precies, daarover later meer. Voorlopig is de toren een tamelijk ontoegankelijk en behoorlijk hoog object midden in het landschap. Vroeger, toen het *Korps Luchtwacht Dienst* actief was, moest er natuurlijk contact worden onderhouden met de centrale commandopost. Elektriciteit was er niet aangebracht, een radioverbinding was toen dus alleen mogelijk met behulp van draagbare apparatuur op batterijen. Dat was een haalbare optie. Leger en luchtmacht beschikten over dergelijke toestellen en forse voorraden batterijen, die voornamelijk lagen oud te worden. Ook de te overbruggen afstanden vielen geheel binnen de specificaties van de radio's. Enfin, in plaats van met radio deed men de communicaties toentertijd per telefoon.

Van de oorspronkelijke telefoonaansluiting is nu niets meer te vinden. Alleen al door zijn hoogte was en is de toren uitermate geschikt voor radiocommunicatie. Denk maar aan de in de omgeving verrezen telefoonmasten. Dat je van boven uitstekend de omgeving kon afspeuren, is natuurlijk evident. In Warfhuizen wonen twee gelicentieerde radioamateurs die vorig jaar zomer gedaan hebben wat de oorspronkelijke gebruikers nooit hebben kunnen doen. De toren met radio "in de lucht brengen", zoals dat in jargon heet. Van het Ministerie van Economische zaken, waaronder al het radioverkeer valt, was toestemming gekregen om vanuit de toren die radioproeven te doen. Zoals gebruikelijk, kreeg het station een naam. Speciaal voor deze gelegenheid was het *PA6KLD*. In die stationsnaam betekent *PA6*: special event vanuit Nederland en *KLD* is de afkorting van *Korps Luchtwacht Dienst*. Deze laatste afkorting was natuurlijk een eerbetoon aan de oude gebruikers.

Verscheidene keren hebben we onze radiospullen in de toren en de antennes op de toren gehad. Zonder de trappen erin is dat nogal wat. Ook konden we de spullen niet laten staan, immers alles is open en we wilden niet dat onze dure apparaten zouden verdwijnen. Voor de aardigheid hadden we de toren ook voorzien van gekleurde ledlampjes met zonnepaneeltjes, trouwens, een deel van de radioapparatuur werkte ook op zonnestroom. We hebben veel leuke radioverbindingen kunnen maken. Zelfs ook met een andere luchtwachtoren. In Nederland kregen we vaak reacties van mensen die zich de torens wel herinnerden. Velen vonden het jammer dat ze verdwenen waren en meenden dat er ook nu wel een goede bestemming voor was geweest. Steeds konden we ook verwijzen naar de website van onze toren, die daardoor nog extra bezoekers kreeg.

Tijdens de laatste dagen van onze activiteit werkten we met oude legerapparatuur uit de jaren vijftig. Dat ging nog best. Ook was er toen steeds TV-

Stichting Luchtwachtoren 701 Warfhuizen

beeld te zien in de noordelijke provincies. Niet op de kabel natuurlijk, maar toch door veel amateur TV-spotters gezien. Al dat gesjouw met accu's was letterlijk loodzwaar. We waren blij met het gratis aggregaat van de Fa. Brands uit Warfhuizen. Met een tankje benzine heb je een heel weekend radiocommunicatie. Dat had het KLD ook kunnen doen. Groene benzine was vast niet te duur geweest. Al met al een erg leuk gebruik van de toren. Als het kan, doen we het vaker: wel alleen bij mooi weer vanwege de lekkage.....

Luchtwachtoren 701 de lucht in?

Was de toren afgelopen zomer "in de lucht", het was ook niet ondenkbaar geweest dat in de afgelopen winterperiode de toren echt "de lucht in" was gegaan als niet vorige jaar de wildgroei aan bomen was opgeruimd. Hoewel al dat groen zorgde voor een geweldige sfeer met prachtig licht (kijk maar eens naar alle foto's op diverse sites) werd de toren er nogal door in de tang genomen, gevaarlijk bij stormweer.

Wortelgroei onder de fundering, dikke takken door de open zijvlakken. Wilg en populier veel hoger dan de toren zelf. De laatste jaren heeft de toren weliswaar alles overleefd, maar de afgelopen winterperiode zijn we getraakteerd op twee (bijna drie) herfststormen achter elkaar van ongekende heftigheid. Vooral onze omgeving kreeg er van langs met uitschieters tot 150 km/uur. Diverse bomen gingen zomaar om. Dat is overal in de omgeving nog goed te zien.

De oude situatie zou met de windvlagen zeker oorzaak kunnen zijn geweest van extra (aanzienlijke) schade, vooral als de fundering in beweging zou zijn gekomen. Door de stormen is er nogal wat laag en middelhoog geboomte gesneuveld. Op zich niet erg. Het geeft nu een mogelijkheid de directe omgeving van de toren bij een opknapbeurt op te schonen. Er blijft dan nog genoeg groene dekking over. Bovendien ligt het in de bedoeling het oorspronkelijke plantschema weer uit te voeren. De slagschaduw van de toren moest immers vanuit de lucht ook worden gecamoufleerd door schaduwwerking van omringende beplanting. Tot alles weer begint uit te lopen, kan nu ook allerlei rommel (blik, autobanden, glas, steen) nog gemakkelijker worden opgeruimd.

Stichting Luchtwachtoren 701 Warfhuizen

Informatiekastje

Sinds deze zomer staat er een informatiekastje bij de dam naar de toren. Zodra we de materialen hebben, komt er een verbeterde versie. Voorlopig hebben we een korte info-tekst over de geschiedenis van de toren aangebracht. Later komt er door een QR-code de mogelijkheid om direct naar de website door te gaan (tenminste als je een smartphone hebt en wie heeft die nog niet....) Vlakbij de toren is ook een Geocache verstopt. Dat levert extra bezoekers van de toren op. Overigens zoeken we nog wat standaard steigerpijp-materiaal voor het opstellen van infomateriaal. Wie?

Natuurtoeren

Als je een tijdje in en bij de toren bent, zie je van alles wat je ontgaat als je er kort vertoeft. Deze zomer was de toren omringd door korenvelden en allerlei struikgewas. Dat is al prachtig. Er bloeide ook van alles en over de grond scharrelden af en toe hagedisjes en hopten kikkers. Het beton is een complete biotoop van mossen geworden. Binnenin scharrelt en kruipt ook nog van alles rond. Spinnen dalen aan rag meters af. In kieren en spleten van de betonrot vind je allerlei vlinder poppen. 's Avonds zijn er ontelbare muggen en nachtvinders. En bovenal heerst er (als je het gedruis van het verkeer even weg filtert): rust.

Onze helpers

We zijn heel blij met hulp van instanties zoals de gemeente en de provincie, maar er zijn ook veel *personen* die ons steunen. In *Nieuwsbrief 0* hebben we over hen al eens geschreven, maar we voelen de behoefte om ze nog maar eens in het licht te zetten.

Pek van Andel is nog steeds de eigenaar van de toren (mensen informeren daar regelmatig naar). We mogen als stichting van Pek “handelen alsof we eigenaar zijn”. Voor ons is die constructie onmisbaar. We kunnen pas de verantwoordelijkheid voor de toren nemen als we zicht hebben op geldbronnen. Zodra de restauratie zich als mogelijkheid aandient, draagt Pek de toren over voor een symbolisch bedrag.

Mathilde van Wijnen, beeldend kunstenaar te Warfhuizen, heeft ons logo ontworpen. Ze mag trots zijn: als we over de toren praten, krijgen we vaak complimenten voor ons logo. Die complimenten komen natuurlijk Mathilde toe!

Sarah Stiles (kunstenaar) en **Hans Sas** (fotograaf uit Warfhuizen), hebben foto's aan ons ter beschikking gesteld. De laatste foto die we (vorige winter) van Hans kregen, siert momenteel de home page van onze website.

Johannes Lindenbergh, eigenaar van de aangrenzende landbouwgrond, werkt van harte mee bij de benodigde herverkaveling.

HET BESTUUR STELT ZICH VOOR

Dick van den Berg (1947) (lid), van net na de oorlog. In geboorteplaats nog het bestaan van een actief korps meegemaakt. Spannend zo'n toren. Overigens meer alternatieve vredesactivist, maar geïnteresseerd in (militaire) geschiedenis, in het bijzonder in radio en radartechniek. Verzamelaar van bijbehorende toestellen. Pas op: verzameling groeit ook torenhoog. Woont al 36 jaar als Warfhuister zo goed als naast de toren, heeft die vroeger nog beklommen om over omgeving uit te kijken. Voorheen was hij projectcoördinator en docent in de Faculteit wis- en natuurkunde aan de Groningse universiteit.

Stichting Luchtwachtoren 701 Warfhuizen

Menne van Dijk (lid), voelt zich betrokken bij het landschap en kenmerkende elementen daarin. De luchtwachtoren fascineert hem, want uit zijn jeugd weet hij van een drietal plaatsen waar ze te vinden waren. Voorbeelden van de zinloosheid van oorlog. Gelukkig heeft de toren bij Warfhuizen daarin nooit een werkelijke rol gespeeld.

Jeen Hiemstra (1951) (lid). Kind van de koude oorlog. Moeder was ervan overtuigd dat ieder moment de Russen kwamen. Als wethouder VROM en Kunst en Cultuur in het plan gestapt. Vindt het tijd dat een symbool van angst verandert in een teken van vertrouwen in de toekomst.

Jan Dirk Imelman (1939) (secretaris), ex-onderwijzer en -hoogleraar in de filosofie en geschiedenis van de vorming, is geïnteresseerd in de educatieve waarde van historische monumenten en heeft iets met de luchtige esthetiek en militaire ironie van de toren. Hij nam het initiatief tot oprichting van de stichting.

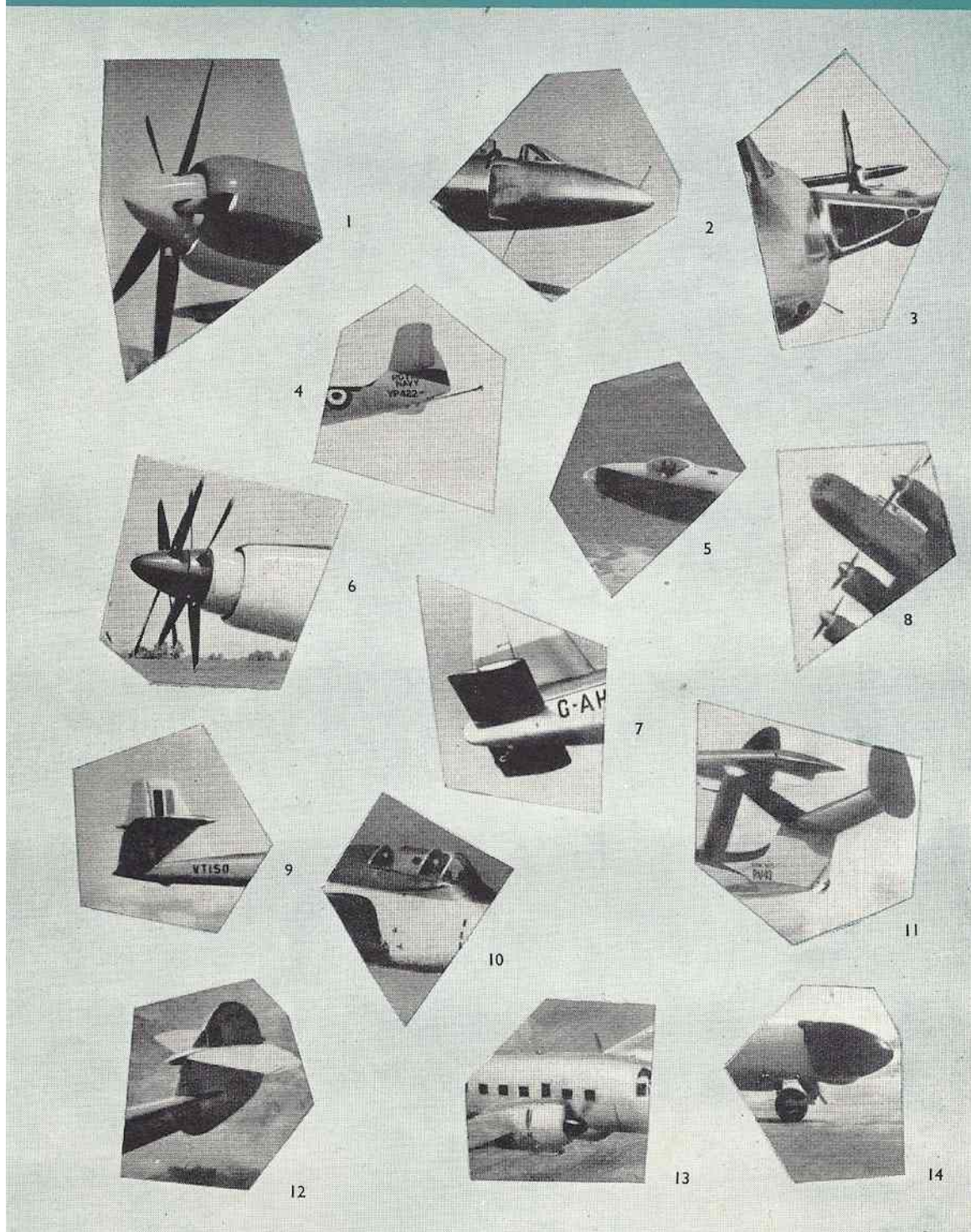
Henk Lahuis (1960) (penninmeester). Geboren in 1960 en dus lid van 'de verloren generatie'. Vanaf mijn vroege jeugd herinner ik mij de toren bij Warfhuizen. Altijd gedacht dat het een BB-toren was, totdat ik bij de gemeente De Marne kwam werken als afdelingshoofd VROM. Vindt het belangrijk dat het verhaal achter de toren tot in lengte van jaren aan onze jeugd wordt doorgegeven.

Kees de Ridder (1952) (voorzitter). Kan zich nog goed herinneren dat zijn vader medicijnen spaarde tijdens de Koude Oorlog. De Wereldoorlog had hij maar ternauwernood overleefd, vanwege een tekort aan geneesmiddelen. De geschiedenis van de toren is interessant genoeg om te bewaren. Als landmark en uitzichtpunt is de toren ook van belang, dus genoeg reden om in het bestuur te stappen.

puzzle voor beginners

Oplossingen vóór 10 Februari te richten aan: Bureau Herkenning C.L.S., Neptunusflat, Scheveningen.

Puzzel uit het blad Herkenning 1952